

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОГО ШТРАФУ

Статтю присвячено дослідженню фінансового штрафу як одного з різновидів фінансово-правових санкцій. Відмежовано фінансовий штраф від інших видів штрафів, які застосовуються не в межах фінансово-правової відповідальності. Визначено поняття фінансового штрафу на підставі дослідження його ознак.

Ключові слова: фінансово-правова відповідальність, фінансово-правові санкції, фінансовий штраф.

I. Вступ

Найбільш розповсюдженим видом фінансово-правових санкцій є штраф. Незважаючи на це, досі не сформульовано універсальне законодавче визначення фінансового штрафу.

Виключення становить Податковий кодекс України, у якому надано визначення фінансовому штрафу, котрий застосовується за порушення податкового законодавства. Так, відповідно до п. 1.265 ст. 14 штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) визначається як плата у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контрольні органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності [1].

У науці також немає єдиного підходу до визначення фінансового штрафу, який є одним із різновидів фінансово-правових санкцій.

Проблему фінансово-правових санкцій тією чи іншою мірою розглянуто в наукових працях таких учених: А.З. Арсланбекова, С.Є. Батиров, З.М. Будько, П.С. Веселовський, Л.К. Воронова, О.П. Гетманець, Е.С. Дмитренко, О.С. Ємельянов, А.І. Іванський, М.В. Карасева, Т.О. Коломоець, Ю.А. Крохіна, М.П. Кучерявенко, А.О. Монаєнко, О.А. Мусаткіна, М.Б. Разгільдієва, Ю.О. Ровинський, Н.А. Саттарова, Н.В. Сердюкова, Р.А. Усенко, М.М. Черногор та ін.

Проте сьогодні проблема фінансового штрафу як одного з різновидів фінансово-правових санкцій є недостатньо дослідженою. Потребує уточнення визначення фінансового штрафу, його ознак та відмінних рис від штрафів, які застосовуються в рамках інших видів юридичної відповідальності.

II. Постановка завдання

Мета статті – відмежувати фінансовий штраф від штрафів, які застосовуються в

рамках інших видів юридичної відповідальності; виокремити його специфічні ознаки, на підставі яких можливо визначити поняття фінансового штрафу.

III. Результати

Фінансовий штраф є найпоширенішою штрафною санкцією, яка істотно відрізняється своїми матеріально-правовими та процесуально-правовими властивостями (юридико-фактичними, нормативними, процесуальними підставами; суб'єктами застосування; суб'єктами, щодо яких здійснюється застосування; розмірами; методикою обчислення; процесуальним режимом; метою застосування; примусовим порядком виконання тощо) від адміністративних, кримінальних, цивільно-правових штрафів, штрафних санкцій, застосування яких передбачено Господарським кодексом України [2, с. 251].

Штраф як різновид адміністративного стягнення визначається у ст. 27 КпАП України як грошове стягнення, що накладається на громадян та посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірах, встановлених КпАП та іншими законами України [3]. В адміністративній практиці штраф є однією з найпоширеніших форм адміністративної відповідальності, адже він передбачений як єдине або альтернативне адміністративне стягнення за більшість адміністративних правопорушень. Штраф як захід адміністративної відповідальності покликаний покарати особу, винну у вчиненні адміністративного правопорушення, виховати її, а також запобігти вчиненню нових правопорушень у подальшому як самим правопорушником, так і іншими особами.

Між адміністративним та фінансовим штрафом існують суттєві відмінності. По-перше, адміністративний штраф застосовується органами, які мають адміністративно-юрисдикційні повноваження; фінансовий штраф застосовується спеціально уповноваженими органами державної влади (НБУ, ПФУ, НКЦПФР, податкові органи, органи контролю-ревізійної служби та ін.). По-

друге, підставою застосування адміністративного штрафу є вчинення адміністративного правопорушення, фінансового штрафу – фінансового правопорушення. По-третє, адміністративний штраф застосовується до фізичних осіб (спеціальним суб'єктом є посадова особа), фінансовий штраф застосовується як до фізичних, так і до юридичних осіб. По-четверте, адміністративний штраф здебільшого визначається в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян та характеризується відносно невеликим розміром, фінансовий же штраф визначається або в певній сумі, або у відсотковому чи кратному співвідношенні до встановленої у законі міри. Наприклад, у Положенні “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства” передбачено застосування двох видів штрафу: адміністративного та фінансового. Перший застосовується до посадових осіб – керівників банків і визначається у неоподаткованих мінімумах доходів громадян (до 100 н.м.д.г.), другий – до банків і визначається у відсотковому співвідношенні до зареєстрованого статутного фонду (не більше ніж 1%). По-п'яте, адміністративні штрафи застосовуються в судовому та позасудовому порядку, фінансовий же штраф застосовується у позасудовому порядку. По-шосте, застосування адміністративного штрафу здійснюється у формі адміністративного провадження, регламентованого КпАП, фінансового штрафу – у формі фінансового провадження. По-сьоме, основною метою застосування адміністративного штрафу є покарання правопорушника, фінансовий же штраф поєднує в собі компенсаційну та каральну цілі. По-восьме, розрізняються й строки давності застосування адміністративного та фінансового штрафів. Адміністративний штраф відповідно до ст. 38 КпАП може бути накладений не пізніше ніж через два місяці після вчинення адміністративного правопорушення. Фінансовий штраф відповідно до ст. 114 ПК України застосовуються не пізніше ніж 1095 днів із дня вчинення податкового правопорушення, відповідно до п. 7.15 Положення “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства” фінансовий штраф застосовується протягом шести місяців із дня виявлення правопорушення.

Слід звернути увагу на те, як Національний банк України здійснює розмежування між адміністративним та фінансовим штрафами, які застосовуються за порушення банківського законодавства. Застосування першого регулюється Положенням “Про порядок накладення адміністративних штрафів”, затвердженим Постановою Правління НБУ від 29.12.2001 р. № 563 [4], другого –

Положенням “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства”. Якщо адміністративний штраф накладається на фізичних осіб (керівник банку, власник істотної участі в банку, голова ліквідаційної комісії, ліквідатор, посадова особа банку), то фінансовий штраф – на юридичних осіб, якими є банки. Застосування адміністративного штрафу відповідно до КпАП та Положення “Про порядок накладення адміністративних штрафів” покладено на спеціально уповноважених посадових осіб НБУ та місцеві суди й оформлюється постановою про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу. Накладення фінансового штрафу відповідно до Положення “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства” покладено на Комісію НБУ й оформлюється спеціальним рішенням. Розрізнення адміністративного та фінансового штрафів за порушення банківського законодавства можна здійснити й на підставі відмінності їх розмірів та порядку нарахування. Так, відповідно до ст. 166-5 КпАП порушення керівниками банків, іншими особами, які можуть бути об'єктами перевірки НБУ, банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ або здійснення ризикових операцій, котрі загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, тягне за собою накладення штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3]. Фінансовий штраф, передбачений Положенням “Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства”, становить до 1% зареєстрованого статутного фонду банку.

Цивільно-правовий штраф, як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, передбачений ст. 549 ЦК України, де неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума чи інше майно, яке боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Стаття 550 ЦК України передбачає, що право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. Згідно зі ст. 551 ЦК України, предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме й нерухоме майно [5].

Цивільно-правовий та фінансовий штраф можна розмежувати за декількома критеріями. По-перше, цивільно-правовий штраф сплачується або добровільно, або за рішенням суду, фінансовий штраф застосовується примусово спеціально уповноваженими органами державної виконавчої влади. По-

друге, юридико-фактичною підставою застосування цивільно-правового штрафу є цивільний делікт, фінансового ж штрафу – фінансове правопорушення. По-третє, якщо предметом неустойки є грошова сума, її розмір встановлюється договором або актом цивільного законодавства. Розмір неустойки, встановлений законом, може бути збільшений у договорі. Сторони можуть домовитися про зменшення розміру неустойки, встановленого актом цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом. Розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, і за наявності інших обставин, які мають істотне значення. Розмір же фінансового штрафу не може бути змінений за угодою сторін та повинен визначатися відповідно до закону або у певній сумі, або у кратному чи відсотковому співвідношенні до певної визначеної міри. По-четверте, сплата (передання) неустойки (ст. 552 ЦК України) не звільняє боржника від виконання свого обов'язку в натурі. Сплата (передання) неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. По-п'яте, відносно щодо застосування цивільно-правового штрафу характеризуються рівністю сторін, щодо застосування фінансового штрафу – нерівністю. По-шосте, загальним строком позовної давності у цивільному праві є три роки, що стосується фінансового штрафу, строк, протягом якого він може бути застосований, становить 1095 днів (за податкові правопорушення) і шість місяців (за фінансові правопорушення у банківській сфері). По-сьоме, цивільно-правовий штраф має виключно компенсаційну мету на відміну від фінансового, який поєднує як компенсаційну, так і каральну цілі.

Кримінально-правовий штраф, згідно зі ст. 53 КК України, визначається як грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК України. Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах від 30 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо статтями Особливої частини цього Кодексу не передбачено вищого розміру штрафу. Штраф як додаткове покарання може бути призначений лише тоді, коли його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК України. У разі неможливості сплати штрафу суд може замінити несплачену суму штрафу покаранням у вигляді громадських робіт із розрахунку: десять годин громадських робіт за один встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян або виправними

роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за чотири встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше ніж два роки.

Кримінально-правовий і фінансовий штраф можна розмежувати за такими критеріями. По-перше, кримінальні штрафи визначаються виключно КК України, фінансові штрафи визначаються різноманітними законами та підзаконними нормативно-правовими актами у фінансовій сфері. По-друге, кримінальний штраф застосовується виключно судом, фінансовий штраф застосовується здебільшого у позасудовому порядку вповноваженими органами виконавчої влади держави. По-третє, юридико-фактичною підставою застосування кримінального штрафу є вчинення злочину, фінансового штрафу – фінансового правопорушення. По-четверте, суб'єктами застосування кримінального штрафу є виключно фізичні особи, суб'єктами ж застосування фінансового штрафу є як фізичні, так і юридичні особи. По-п'яте, процедура застосування фінансового штрафу є значно спрощеною порівняно з кримінальним штрафом, який є видом покарання. По-шосте, кримінальний штраф може бути замінений на інший вид покарання, фінансовий штраф здебільшого не замінюється на інший вид фінансово-правових санкцій. По-сьоме, кримінально-правовий штраф може виступати як основним, так і додатковим покаранням, фінансовий же штраф застосовується як основний вид стягнення. По-восьме, метою кримінального штрафу є покарання злочинця, метою ж фінансового штрафу є як покарання, так і компенсація завданих фінансовим правопорушенням збитків.

Адміністративно-господарський штраф відповідно до ст. 241 Господарського кодексу України визначається як грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету в разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності [6]. Підставою застосування адміністративно-господарського штрафу є порушення порядку і правил у сфері підприємницької діяльності та господарювання. Адміністративно-господарські санкції застосовуються на такій юридичній підставі, як об'єктивні, дійсні, протиправні дії або бездіяльність винної особи, за які законом передбачена відповідальність у вигляді адміністративно-господарських санкцій. Законодавець не встановлює жодних інших умов відповідальності щодо спричинення шкоди, розміру збитків, форми вини. Розмір фінансової (штрафної) санкції та вид адміністративно-господарських санкцій чітко визначений законодавцем у відповідних законах. Сплата штрафних, фінансових санкцій не

виключає застосування разом із тим інших адміністративно-господарських санкцій [7, с. 293].

Отже, порівняння фінансового штрафу з іншими видами штрафів, які застосовуються в рамках інших видів юридичної відповідальності, дає підстави зробити висновок про те, що вони відрізняються як за матеріально-правовими, так і за процесуально-правовими критеріями.

Підсумовуючи викладене, можна виділити такі специфічні характеристики фінансового штрафу, які відрізняють його від інших видів штрафів:

- нормативною підставою його застосування є фінансове законодавство, яке складається із законів та підзаконних нормативно-правових актів (Податковий кодекс України, Постанови Правління НБУ “Про затвердження положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства”, “Про затвердження положення про валютний контроль”);
- застосовується спеціально уповноваженими органами державної влади (НБУ, ПФУ, податкові органи, органи контролю-ревізійної служби та ін.);
- застосовується як до фізичних, так і до юридичних осіб;
- застосовується у позасудовому порядку в рамках фінансового провадження;
- визначається або в певній сумі, або у відсотковому чи кратному співвідношенні до встановленої у законі одиниці виміру (наприклад, зареєстрований статутний фонд);
- поєднує компенсаційну та каральну цілі;
- має превентивне, виховне і стимулювальне значення [8, с. 115; 9, с. 14].
- характеризується застосуванням відмінних від усіх інших видів штрафів строків давності застосування.

IV. Висновки

Фінансовий штраф є найпоширенішою штрафною санкцією, яка відрізняється своїми матеріально-правовими та процесуально-правовими властивостями (фактичними, нормативними, процесуальними підставами; суб'єктами застосування; суб'єктами, щодо яких здійснюється застосування; розмірами; методикою обчислення; процедурою застосування; метою застосування;

примусовим порядком виконання тощо) від адміністративних, кримінальних, цивільно-правових штрафів, адміністративно-господарських штрафів.

На наш погляд, фінансовий штраф можна охарактеризувати як фінансово-правову санкцію, яка визначається у фіксованій сумі або у відсотковому співвідношенні від встановленої у законі одиниці виміру, і сплачується винною особою у випадку вчинення фінансового правопорушення.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755- VI // Голос України. – 2010. – С. 229–230 (4979–4980).
2. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія / Т.О. Коломоєць; за заг. ред. В.К. Шкарупи. – Запоріжжя: Поліграф, 2004. – 404 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).
4. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про накладення адміністративних штрафів” // Офіційний вісник України. – 2002. – № 5. – Ст. 199.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 16. – Ст. 144.
7. Войтенко І.С. Співвідношення адміністративних та адміністративно-господарських санкцій / І.С. Войтенко // Держава і право: Інститут держави і права ім. В.Н. Корецького НАН України. – К., 2010. – Вип. 47. – С. 291–295.
8. Барішніков А.Г. Адміністративний штраф: концептуальний підхід до оновлення змісту / А.Г. Барішніков // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 3. – С. 114–118.
9. Барішніков А.Г. Адміністративний штраф: концептуальний підхід / А.Г. Барішніков // Держава та регіони. Серія: Право. – 2008. – № 3. – С. 12–15.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2012.

Трипольская М.И. Правовая характеристика финансового штрафа

Статья посвящена исследованию финансового штрафа как одного из видов финансово-правовых санкций. Осуществлено разграничение финансового штрафа от других видов штрафов, которые применяются не в рамках финансово-правовой ответственности. Определено понятие финансового штрафа на основании исследования его основных признаков.

Ключевые слова: финансово-правовая ответственность, финансово-правовые санкции, финансовый штраф.

Tripolskaya M. Legal description of the financial penalty

The article deals with a problem of financial penalty as a form of financial penalties. Definition of financial penalty contained in the Tax code of Ukraine, but it is not perfect. The currently issue financial penalty as one of the varieties of financial and legal sanctions are not investigated. In science there is no single approach to determining the financial penalty, which is a kind of financial and legal sanctions. The financial penalty requires researching.

Financial penalty is one of the varieties of financial sanctions. Financial penalty also is one of the types of measures of financial responsibility and financial coercion.

The distinction of financial penalty from other penalties has been performed by author. Author paid more attention to distinguish the administrative and financial penalty. The financial penalty is the most common penalties that differ in their substantive and procedural legal properties (actual, statutory, procedural grounds, the subjects use, subjects on which the application size, method of calculation, application procedure, aimed at, compulsory execution etc) from the administrative, criminal, civil, administrative-economical penalties. The measures of financial penalty has been formulated by author.

On the basis of the comprehensive analysis of measures of the financial penalty the definition of the financial penalty has been made by author.

The financial penalty can be defined as financial and legal sanction, which is determined by a fixed amount or a percentage of the installed units in the law and are paid by the person convicted in the case of financial wrongdoing.

Key words: *financial responsibility, financial sanction, financial penalty.*